Kronotaksa solinskih biskupa.

Pišu: Don Fr. Bulić.
Dr. J. Bervaldi.

(Nastavak.)

Frontinianus Episcopus.

Frontinijana spominju po više puta Kalalog Rimski i Škematizam. U ovima kao nasljednik Honorijev dolazi trideset i deveti na broju, ali je on toga imena prvi. U ostalim Popisima kao Honorijev nasljednik stoji osamnaesti ili sedamnaesti na redu. Još jedan dokaz, da su biskupi kasnijih vijekova bili prebačeni u prve vijekove kršćanstva.

Za ovoga biskupa svjedoči nam Victor Tunnonnensis, biskup Tunes-a (Tunis) u Africi, koji nam veli, da je god. 554. bio Frontinijan potjeran u progonstvo i to baš od cara Justinijana: „*Post consulatum Basilii v. c. anno XIV Frontinius episcopus ad urbem regiam evocatus, pro defensione trium eorumdem Capitulorum Antinoensi primae Thebaide civitatis exilio deputatur.*“[77] Ovdje je ostao osam godina, pa je odanle izagnan u Ancyru: „*Post consulatum Basilii v. c. anno XXII*“ (g. 562.), veli isti kroničar, „*Frontinianus Salonensis episcopus de exilio Antinoensi Ancyram Galatiae transmutatur.*“[78]

Nije nam poznato, kada je umro, ali se vidi iz spomenute kronike, da je g. 554. prestao biti biskupom solinskim, a bio je još u životu, u progonstvu g. 562.

Kada je počeo biskupovati? Na ovaj upit nije moguće dati tačan odgovor, ali mislimo, da ne griješimo, ako ga metnemo

[77] Monum. Germ. histor. Auct. Antiq. Victoris Episcopi Tonnennensis Chronica XI. I. p. 203.

[78] Idem p. 205. — Jireček, Die Romanen etc. I. p. 22. Frontinius ili Frontinianus ime je jedne te iste osobe, kako proizlazi iz ovoga dokumenta, jer se u njemu govori, da je ovaj biskup bio prognan iz jednoga u drugi grad.

neposrednim nasljednikom Honorija II., te stavimo početak njegova biskupovanja god. 547.

Življaše ovaj biskup u doba, kada je u kršćanskom svijetu podigla veliku buku raspra o trim Kapitulima — Schisma trium Capitulorum.[79] Biskupi na Istoku bili su za to, da se osude ova tria Capitula, te car Justinijan god. 546. izdade odluku u tomu smislu. Biskupi na Zapadu držahu razne Sinode, pa i oni Ilirika god. 549., te osudiše odluke cara Justinijana. Da se strasti umire, bi god. 553. sazvan peti ekumenski Koncil u Carigrad, na koji biskupi Ilirika i Dalmacije ne htjedoše pristupiti.[80] U ovomu Koncilu biše osugjena tri Kapitula, koju osudu potvrdi i Papa Vigilij. Mnogi biskupi ne pristadoše na to, te se odijeliše od Rima. U ovom kolu vodi glavnu riječ Akvilejska crkva, koja u skizmi ustraja 150 god., do blizu 700. po Kr. Ali i u Dalmaciji bijaše mnogo pristaša triju Kapitula, a megju njima i sam Solinski biskup Frontinijan, te je volio ostaviti biskupsku stolicu i otići u progonstvo, nego li se pokoriti zaključcima ekumenskoga Koncila.

Rekao bih, da većina pučanstva Solina nije bila uz svoga biskupa. Ali u Dalmaciji bilo je mnogo pristaša njegove nauke i po njegovu imenu zvali su se kod nas sljedbenici triju Kapitula: Frontinianistae. Oni ostadoše vjerni ovoj nauci i poslije njegove smrti za više godina, kako nam svjedoči pismo Grgura Velikoga, upravljeno solinskom biskupu Maximu g. 600.: „*De Frontinianistis autem Fraternitas tua sit omnino sollicita, et, sicut coepit, studeat, quatenus ad sinum sanctae ecclesiae revocentur. Si qui vero ad me venire voluerint, et rationem recipere, prius jusjurandum praebeant, quia non permittunt suis quod in eorum errore, etiam ratione recepta, persistant. Et postmodum eis tua sanctitas promittat quia a me nullam violentiam patientur, sed rationem reddo. Si veritatem cognoverint, suscipiam, si non cognoverint illaesos dimittam. Si qui vero contra vos ex eis ad nos venire voluerint, minime eos fraternitas tua retineat, quia venientes aut rationem recipiant, aut scito quia profecto terram illam ulterius non videbunt.*“[81]

Frontinijan imao je dakle biti na glasu sa svoje učenosti i radinosti, kada su se branitelji triju Kapitula njegovim ime-

[79] Farlati, o. c. II. p. 195. sl. Hartmann o. c. I. p. 385. sl.

[80] Farlati o. c. II. str. 198. — Leclercq, L'Afrique chrétienne II. str. 268.

[81] Bull. Dalm. 1904. Suppl. 1—3 p. 46.

nom nazivali, i kad je car cijenio potrebitim da ga u progonstvo potjera, ne bi li se tim crkovni odnošaji u Solinu uredili. O njemu dosad nije ništa našasto u solinskim iskopinama.

Petrus Episcopus.

Frontinijana naslijedi Petar, koji bi po rimskom Katalogu imao biti četvrti ovoga imena, a četrdeseti po redu. U drugim popisima prvi je ovog imena i sedamnaesti ili osamnaesti po redu. Za nj svjedoči isti Viktor Tunnonnensis, da je naime godine dvadesetičetvrte poslije Bazilijeva konzulata bio poslan u progonstvo Frontinijan te nadodaje istoj vijesti: „*et pro eo ab haereticis Petrus Salonensis ecclesiae ordinatur.*“[82] Njegovo biskupovanje počimlje dakle god. 554. kako stoji i u Rimskomu Katalogu.

Kroničar veli, da je Petar bio od heretika regjen solinskim biskupom, a taj izraz daje nam uprav razumjeti, da je pristao uz odluke petoga Koncila ekumenskoga. Viktor Tunnonnensis imagjaše veliki udio u raspri o trim Kapitulima i bijaše velik njihov zagovornik, te je bio poslan u progonstvo kao i Frontinijan. Za njega i njegove privrženike svi protivnici triju Kapitula bijahu heretici, stoga on smatra i Petra takim.

Po istom Kroničaru znamo i godinu smrti ovoga biskupa. On piše: „*Post consulatum Basilii v. c. anno XXII Frontinianus Salonensis Episcopus de exilio Antinoensi Ancyram Galatiae transmutatur. Petrus eius incubator ecclesiae moritur.*“[83] Dakle god. 562. biskup Petar bijaše umro.

Iz izraza, što ga ovdje rabi Kroničar, dalo bi se zaključiti, da je Petar bio silom nametnut crkvi Solinskoj. On ga zove „incubator ecclesiae“, a tako se obično označuje onoga, koji je nedopuštenim sredstvima došao do vlasti.[84] Ako uzmemo u obzir, da je Dalmacija do kasnijih vremena pristajala uz Frontinijanov nauk, da je Solin bio sijelom mnogih državnih činovnika, koji su, naravski, morali biti protivnici triju Kapitula, kako je bio i njihov car, tada je lako razumjeti, kako je Petar mogao doći do solinske biskupske stolice i na njoj se održati.

Kratko bijaše biskupovanje Petrovo: ni punih osam godina. Ali ipak on ostavi znatnih tragova svoje djelatnosti u

[82] Monum. Germ. hist. XI. 1. p. 203.

[83] Idem ib. p. 205.

[84] Forcellini, Lexicon s. v.; Du Cange, Glossarium mediae et infimae latin. s. v.

*

Solinu, koji nam tragovi takogjer svjedoče, da je uprav u ovo doba morao živjeti.

O njegovu djelovanju za iskorenuće shisme triju Kapitula nemamo podataka, ali se po sebi razumije, da je u tom smislu morao mnogo raditi, kada ga je onako okrstio Viktor Tunnonensis. Iskopine pak zasvjedočiše njegovu djelatnost na graditeljskom polju.[85]

Godine 1905. i susljedne, na istoku i sjeveroistoku gradske bazilike Symferio-Esychijeve, megju ostalim zgradama bi otkriven jedan veliki hodnik, u dužini od 140 m i širini od 4 m 50. cm. Na trim Kapitulima i na trim arhitravima u ovomu hodniku urezan je monogram imena PETRVS (V. Tabl. XX. sl. 2.) i isto ime dvakrat imenovano u jednom natpisu u istom hodniku.[86]

Da se u ovomu monogramu ima čitati ime Apoštola Petra, nije vjerojatno, jer ispred monograma fali slovo S; da se ima tumačiti S[*anctus*], niti bi se ovako mogao tumačiti onaj S od Petrus. Pa kad bi se i to htjelo učiniti, onda opet fali Apostolus, ili barem A, kao početak te riječi. Nije vjerojatno, da bi se bila izostavila oznaka Apostolus, kad bi se onaj monogram imao odnositi na Apoštola Petra. Uz to imamo uzeti u obzir, da se svi oni monogrami ne nalaze u crkvi nego vani, u jednom hodniku.

Ne možemo misliti ni na koju privatnu osobu, pa ni na samog graditelja toga hodnika. Da bi se privatnici ili arhitekti ovjekovječavali kojim znakom u bazilikama ili pokraj njih, to nije bio običaj nego kasnije, u srednjem vijeku, ali ni tada onako izrazito na najodličnijim mjestima, kao na arhitravima i kapitelima, kako ovdje nalazimo. Osoba, koja je dala, da se njezino ime do šest puta ureže na tako izloženim mjestima, tik uz samu crkvu, morala je u crkvi Solinskoj imati veoma odlično mjesto, a to nije mogao da bude nitko drugi nego sami biskup. Da bude i koji drugi crkveni ili svjetovni dostojanstvenik dao svoje ime uklesati, on ne bi bio propustio, bar iz počasti, da koji put ukleše i ime onoga biskupa, pod kojim se to dogradilo. Ali mi nijedno drugo ime ne nalazimo, nego samo i jedino Petrus. Ne može dakle monogram nikoga drugoga da označi nego solinskoga biskupa Petra. Radnja hodnika i vrst monograma odgovara šestomu vijeku, kada je Petar biskupovao

[85] Bull. Dalm. 1906. p. 153. sl.

[86] Idem p. 167.

i kad je bilo ušlo u običaj, da se na kapitelima uklesaju imena biskupa, kako nalazimo i u crkvi sv. Sofije u Carigradu. Petar dakle okoristi se mirom, koji je bio zavladao u rimskom carstvu, iza kako Justinijan poslije dvadesetgodišnjeg ratovanja uništi silu Gota, za ovu gradnju. Ovaj mir koristio je u velike umjetnosti, te ne samo u Carigradu, da li po svoj carevini opaža se novi život na umjetničkom i književnom polju.[87]

Ova radnja biskupa Petra bijaše takogjer uzveličana osobitim natpisom u dvama distisima. Od ovoga važnog natpisa našasto je samo nekoliko ulomaka, koje je teško skupa sastaviti. Dva prva stiha nije uspjelo pročitati, jer je ostalo samo malo slova. Dva zadnja stiha dobro su pročitana i glase[88] (V. Tabl. XX. sl. 3.)

„ . . . *per quam gressum ad coelestia tendat*
qua duce per lucem plebs ferat ampla Petri."

U početku ovog natpisa nalazi se takogjer ime PETRVS, ali dalje samo pojedina slova, iz kojih se ne da ništa razabrati. Svakako se natpis odnaša na veliku zgradu, koju je Petar podigao. Moguće da se u prvim dvama stihovima ovog natpisa isticao na osobiti način sv. Petar, prvak Apoštola, da se jače pokaže vez, koji mora da Solin spaja sa Rimom, a koji je vez bio prekinut za doba Frontinijana, neposrednog pretšasnika biskupa Petra.

Probinus Episcopus.

Petra naslijedi Probinus. Tako svi katalozi, tom razlikom, da ga neki zovu Prodianus, drugi Proclinius ili Proclinus, a neki opet Probinus, koja je zadnja prava ortografija ovog imena.

Katalog Rimski, a po njemu i Škematizam, kažu, da je bio četrdesetiprvi biskup solinski, dok ga ostali popisi nose devetnaestim ili najviše dvadesetim biskupom solinskim. Svi pak samo ga jedan put spominju.

I za ovoga biskupa jamči nam Viktor Tunnonnensis: „*Post consulatum Basilii v. c. anno XXII. Frontinianus Salonensis episcopus de exilio Antinoensi Ancyram Galatiae transmutatur. Petrus eius incubator ecclesiae moritur et pro eo Proclinus substituitur.*"[89]

[87] Diehl, Justinien et la civilisation byzantine au VI. s. Paris 1901. p. 315. sl..

[88] Bull. Dalm. 1906. p. 167. sl.

[89] Monum. Germ. hist. v. c. p. 205.

Nema dakle dvojbe, da je ovaj Probinus biskupovao u Solinu i da je njegovo biskupovanje započelo god. 562. O smrti njegovoj nije nam ništa poznato, niti su iskopine do danas išta o njemu iznijele na vidjelo. Katalog Rimski te tako i Škematizam stavljaju konac njegova biskupovanja oko god. 566. Je li u istinu te godine umro ili je samo prestao biti solinskim biskupom?

Filippus a Turre, biskup Adrije (Adriensis) ostavio nam je napisano:

„*Probinus Salonitanus a Paulino Schismatico consecratus cuius successor fuit*".[90]

Ako su ove vijesti vjerodostojne, tada bismo mogli reći, da je Probinus bio izabran biskupom od svećenstva i puka solinskoga, koji je prijanjao uz nauku o trijem Kapitulima, t. j. uz tako zvane Frontinijaniste. Da su ovi u istinu bili jaki u Dalmaciji, svjedoči nam spomenuto pismo Grgura Velikoga, upravljeno biskupu Maximu. Petar, koji sa Papom i carem Justinijanom osugjivaše nauku triju Kapitula, nije mogao kroz kratko vrijeme svog biskupovanja da raščisti zemlju od toga korova. Protivnici bili su dosta jaki i nadvladali su, te izabrali svoga biskupa, koji je bio posvećen od Paulina biskupa Akvileje. Ali rekao bih, da su se kasnije stvari okrenule, da te je predobila struja neprijazna trijem Kapitulima. Nije se čuditi. Solin bijaše sijelo mnogih državnih činovnika, pa ovi naravno bili su uz cara, te su krivo gledali Probina i napokon ga prisilili, da ostavi Solin. On pobježe u Akvileju, gdje je našao još Paulina, koji ga bijaše redio biskupom solinskim. Valjda se to dogodilo god. 566., kada Škematizam bilježi početak biskupovanja drugoga biskupa na solinskoj biskupskoj stolici.

Paulinus biskupovaše u Akvileji još četiri godine, do 570., a poslije njegove smrti naslijedi ga Probinus, kako svjedoči Filippus a Turre. I Gams bilježi ove godine Probina. Čini se, da se nije dugo uzdržao na tako uzvišenoj stolici, po Gamsu niti punu godinu.

Vijest dakle Filippa a Turre nije nevjerojatna, a po njoj možemo takogjer zaključiti, da je Probinus morao uživati glas vrijedna čovjeka, kada gragjanstvo i svećenstvo Akvileje bira njega, stranca, svojim biskupom.

[90] Farlati, o. c. II. p. 209.

Natalis Episcopus.

Katalozi, izim onoga pod **E**, bilježe poslije Probina Honorija i Damijana te stavljaju njihovo biskupovanje od god. 566. do 569. Nemamo nikakvih vijesti o njima, da bismo ih mogli ubrojiti megju solinske biskupe. Farlati ih samo spominje, te o njima govori općenitih stvari. Pada osobito u oči, što ime Honorijevo dolazi do četiri puta u Katalozima solinskih biskupa. Dva smo Honorija obistinili i dokazali, da su doista u Solinu biskupovali, ali druga dva nije moguće ubrojiti megju povjesne osobe. Damianus se samo tu spominje, ali je ipak sumnjiv. U Solinu ne nalazi se ovo ime na nikakvom natpisu.

Natalis nam je zajamčen pismima Pape Grgura Velikoga. Katalog Rimski bilježi njegovo biskupovanje od god. 580. do 595. a Škematizam od god. 580. do 594.

Nemamo podataka, da kontrolišemo godinu početka njegova biskupovanja, ali imamo pri ruci tvrdih dokumenata, da utanačimo godinu njegove smrti.

God. 593. mjeseca ožujka piše Grgur Veliki u Solin poddjakonu Antoninu, upravitelju crkvenog patrimonija u Dalmaciji, pismo, koje ovako počimlje: *„Natalem Salonitanae Ecclesiae fratrem et coepiscopum nostrum obiisse, discurrens in partibus istis fama vulgavit“*[91].

Natalis bijaše dakle već umro god. 593. Ako pak uzmemo u obzir, da je stoprv u ožujku dopro glas do Rima o njegovoj smrti, tada možemo zaključiti, da je umro koji mjesec prije, valjda već godine 592. i to u novembru ili decembru. Jer imamo još jedno pismo Pape Grgura, upravljeno istomu Antoninu, mjeseca oktobra, u kojem govori o Natalu živu. Prama ovim podacima treba, da se ispravi Škematizam i Katalog, te da se smrt Natala ubilježi godine 592.

Kada je Natalis počeo biskupovati, nije nam poznato. Škematizam nosi godinu 580. Listovi Grgura Velikoga upravljeni Natalu počimlju koncem godine 590. i već ga pretpostavljaju biskupom od više vremena. Moguće, dakle, da je baš počeo biskupovati 580., kako nosi Rimski Katalog.

O njegovu životu poznato nam je dosta, jer imamo jedanaest pisama Pape Grgura Velikoga, koja se bave crkovnim odnošajima u Solinu. Ne pišemo sada crkvenu povijest ovoga gra-

[91] Bull. Dalm. 1904. Suppl. 1—3 p. 26.

da, da bi trebalo potanko opisati ondašnje stanje ove crkve, ali ipak je potrebno za razumijevanje stvari, da u kratko prikažemo život ovoga biskupa onako, kako ga nalazimo opisana u pismima Pape Grgura Velikoga, a iz kojih je opširno crpio i Spljetski Arcidjakon Toma u svojoj Historia Salonitana, kojemu su, kako iz nje proizlazi, bila poznata i nekoja pisma Pape Pelagija.

Još za Pape Pelagija II. nastade spor medju Solinskim biskupom Natalom i Papom. Natal se bijaše sasvijem zaboravio: znanja ne imao, knjigom se ne bavio: *„sed epulis et cotidianis conviviis cum cognatis et amicis vacabat"*. Išao Natal i dalje: blago i posugje crkovno razdavao suplemenjacima i prijateljima; ne bojao se on prigovora, jer uza se imao bogatu i uplivnu rodbinu. Sami arhidjakon Honoratus, upravitelj crkovnog solinskog imanja, ne uzbojao se pred njegovom silom, već mu u oči prigovarao. To Natal ne primio na dušu, da li jače zamrzio Honorata i upro sve sile, da ga se riješi: htio naime, po što po to, da ga zaredi svećenikom. Bijaše bo običaj u staroj crkvi, da upravitelj crkovnih imanja ne bude misnik; pa Natal cijenio, da će se na ovaj način osloboditi Honorata. Ovaj se potuži Papi, koji pozva njega k sebi i pisa biskupu Natalu, da se dade zastupati na parnici, koja je imala njima suditi.

Natal ne posluša nalog Pape Pelagija, koji megjutim umre. Naslijedi ga Grgur Veliki. Ovo doba upotrebi Natal te nešto milom nešto silom zaredi Honorata, a u isto doba digne mu upraviteljstvo crkovnih dobara i namjesti drugog skroz sebi slična. Tada Honorat prikaza novome Papi sva nedjela i bezakonja Natalova, koja ovaj bijaše počinio na njegovu štetu. Papa naredi, da se Honorata uspostavi u službi, a razmirice, koje nastadoše megju njime i biskupom, da će sam Papa suditi u Rimu. Ali Natal ne haje za papine opomene, nastavlja lakoumno živjeti, progoni neprestano Honorata, tako da na posljetku Grgur Veliki bi prisiljen, poslati u Solin svoga poslanika, podjakona Antonina, nalogom da biskupu Natalu, ako uzslijedi u neurednom življenju, zabrani porabu pallium-a, pa ne bude li ni to dosta, da ga još strožije kazni: *„Dominici quoque corporis ac sanguinis eumdem antistitem participatione privabis"*. Bojeći se Papa, da svjetovna vlast ne uzme Natala u zaštitu, pisa Jobinu, prefektu Ilirika, da se u crkovne posle ne pača *„quia tanto necesse est, ut canonicae ultionis vindictam (Natalis) sentiat, quanto et ipsam*

regulam canonicam ignorat". Natal stisnut sa svih strana, opravda se kod Pape, a ovaj se radova, što se je biskup svidio, te svojoj radosti dade oduška u pismu upravljenu Ivanu biskupu Ravene pa i samomu Natalu.

Kratko bijaše radovanje Grgura Velikoga! Skoro bo dopre do Rima glas, da Natal kao metropolita bijaše svrgnuo sa biskupske stolice Epidaura biskupa Florentia, optužena s nekih zločina, nimalo nedokazanih. Papa naredi Natalu i podjakonu Antoninu, da biskup Florentius bude uspostavljen u prvašnju čast: „*quia non debet is poenam sustinere canonicam in cuius damnatione non est canonica prolata sententia*", a tada neka proti njemu provede kanonički postupak. U to biskup Natal umre i obudovi solinska biskupska stolica.[92]

Maximus II. Episcopus.

Natala naslijedi Maximus. Tako u svim Popisima. Katalog Rimski, a tako i Škematizam, stavljaju njegovo biskupovanje od g. 594.—620. Ni jedna ni druga godina nisu tačne.

O početku njegova biskupovanja imademo dovoljno podataka, po kojima možemo doći do sigurnih zaključaka. Za to nam jamče pisma Grgura Velikoga, iz kojih ćemo donijeti veoma kratak odnosni izvadak.[93].

Iza smrti Natalove ne promijeniše se prilike solinske crkve, dapače pogoršaše. Grgur Veliki kao da je to predvigjao, te netom doču, da je Natal umro, pisa subdjakonu Antoninu, upravitelju patrimonija Sv. Petra, da bi se pobrinuo za redoviti i zakoniti izbor novoga biskupa, koji bi imao biti regjen papinom privolom, kako je to bio običaj od starine, „*sicut priscis fuit temporibus*". Istodobno mu preporuči, da pazi na imanje solinske crkve, da se sve u redu popiše i preda novoimenovanomu biskupu. Na osobiti pak način papa mu naloži, da ne dopušta biskupu Malchu, da se pača u izbor novoga biskupa.[94] U prvom

[92] Thomas Archidiac. o. c. p. 13—21; Bull. Dalm. 1904. Suppl. 1—3. S. Gregorio Magno nelle sue relazioni colla Dalmazia.

[93] Bull. Dalm. 1904. Suppl. 1—3. p. 7—11. — Wisbaum W. Die wichtigsten Richtungen und Ziele der Tätigkeit des Papstes Gregor des Grossen, Köln 1884. — Hartmann o. c. II. p. 160. — Grisar. S. Gregorio Magno, Roma 1904. p. 180. sl.

[94] Godine 591., mjeseca ožujka, piše Grgur Veliki biskupu Malku: „Gregorius Malcho episcopo Dalmatiensi." Farlati (Illyr. Sacr. IV. str. 170.) i Rački (Docum. str. 237.) htjedoše u naslovu „dalmatiensi" vidjeti iskvarenu

i zakonitom izboru svećenstvo i puk izabraše za biskupa arhidjakona Honorata *„expertum virum et gravem moribus“*, kojemu se Papa radova i tako isto čestita svećenstvu na sretnom izboru, preporučivši, da se ne daju zavagjati od nepozvanih smutljivaca. Na žalost ovih bijaše mnogo u Solinu i van Solina, i što je još gore, ljudi velika upliva. Uz ove prionuše biskupi pokrajine, kojima Papa pisa oštro pismo, izjavljujuć, da je spravan da potvrdi i drugoga za biskupa, kad baš ne bi bili složni u osobi Honorata, samo ne nekog Maxima. A uprav ovaj bi izabran i posvećen biskupom. Izbor bi obavljen uz oružanu silu, pomoću Exarhe Romana i uz zlostavljanje Honoratovih pristaša. Netom papa za ovo dozna, pisa mjeseca travnja g. 594. samomu Maximu *„praesumptori in Salona“*: spočitava mu bezakonja učinjena prigodom njegova izbora i njegova regjenja i naregjuje mu, da se ne bi usudio ni on niti oni, koji su ga redili, obaviti ikakav svećenički čin, pa niti misiti. List Papin bijaše u Solinu izložen na javnim mjestima, a Maxim ga dade javno razdrijeti i nastavi obavljati svoju biskupsku vlast. Na to Grgur Veliki pisa Sabinijanu djakonu, papinskomu poslaniku na Carigradskom dvoru, carici Konstantini i Marcelu skolastiku, pravničkomu savjetniku kod namjesnika. Sve nastojanje Grgura Velikoga išlo je za tim, da bi se jednom uredile nesretne prilike solinske crkve. Ništa ne pomoglo, jer svjetovna vlast bila pri ruci Maximu. U rujnu godine 595. pozva papa posebnim pismom Maxima, da bi došao ad limina na opravdanje. Ali Maxim ne haje za papine pozive, nego traži, da se njegovo pitanje riješi u Solinu. Papa na to ne pristade i dade mu rok od trideset dana, kroz koji bi se imao njemu predstaviti, u protivnom slučaju zaprijeti mu daljnjim kaznama. U istomu smislu pisa Papa istodobno svećenstvu i plemstvu Solinskom, pozivajući ih, da se kane biskupa Maxima, koga nazivlje *„praesumptor“* i *„praevaricator“*. Glas Papin, nije našao odaziva u Solinu, jer, kako

riječ „Dalminiensi“ (Delminiensi) i uzeše Malchus-a za biskupa staroga Delminium-a (Dumna, Duvna). To nije tačno. Kako vidjesmo iz koncila držanog u Solinu god. 532., Delminium nije bio sijelo biskupije, nego je bio podregjen biskupu Muccura (Makar povrh Makarske). Malchus bijaše upravitelj patrimonija sv. Petra za svu rimsku Dalmaciju, kako proizlazi iz drugog dokumenta: „Malchus episcopus rector patrimonii apostolici“ (Farlati. o. c. p. 171. — Hartmann o. c. p. 117.) i u ovom svojstvu on je od Pape nazvan „Episcopus Dalmatiensis“. Prvi biskup Dumna poznat nam je stoprv iz godine 1337. (Gams o. c. p.406.)

rečeno, svjetovna vlast bila je uz Maxima, a osobito se za nj zauzimao Marcelin, namjesnik Dalmacije, brat svećenika Ivana, čuvara bazilike sv. Staša na Marusincu. Iste godine obrati se Papa Julijanu, upravitelju vojničkog erara (scribo), svećenstvu, puku, plemstvu, vojništvu Zadarskomu pa i samom biskupu Zadra Sabinijanu, prigovarajući im, da se zavode za Maximom, protiv koga njega ne vodi strast, da li zloporabe Maximove. Sabinijan se pokaja i okrene legja Maximu, a ovaj se na nj razljuti te mu poče praviti neprilika. Da ovo žalosno stanje solinske crkve dalje ne potraje, pristade Papa, da se Maxim predstavi u Raveni ondašnjemu biskupu, gdje bi do potrebe imao doći i milanski nadbiskup Konstancij, te da ovi ispitaju Maxima, i izreku osudu, koju će Papa potvrditi. Uvidio Maxim, da se drugačije ne može, pa otide u Ravenu, gdje javno izjavi, da se kaje za sve, što je zla počinio „*et jactavit se tensus intra civitatem in media silice, clamans et dicens: Peccavi Deo et beatissimo papae Gregorio. Et acta penitentia per tres horas . . . ad sanctum corpus beati Apollinaris, et iuravit de omnibus quae adversus eum dicta de mulieribus vel ex schismate simoniaco fuerant, mixtum se non esse.*“ Obaviješten o njegovu pokajanju, Papa Grgur pisa mu utješljivo pismo, primi ga u crkvenu zajednicu i pozva ga da pošalje osobu, po kojoj bi mu mogao poslati pallium, kako je to bio običaj „ex more“. Šaljući mu pallium, ponovno mu Papa preporuči uredno življenje, a na osobiti način stavi mu na dušu biskupa Sabinijana i arkidjakona Honorata. Na ovaj način poslije sedam godina trzanja nastade mir i crkva solinska imala je svoga biskupa. U predzadnjem pismu god. 600. preporuči Papa Maximu, da svojski poradi oko toga, da privede u crkvu Frontinijaniste, kojih je još u Dalmaciji bio velik broj. Zadnje Papino pismo na Maxima, mjeseca studenoga godine 602. daje razumjeti, da se biskup Maxim ne bijaše sasvim popravio; tu se govori naime o nekim nepravdama, koje bi on bio počinio, na štetu svećenika Veterana i Optata, branitelja crkvenih dobara. Kako je ovo pitanje svršilo, nije nam poznato, jer se nije sačuvalo više nijedno pismo Papino na Maxima, ili na ikoju osobu crkvene dalmatinske pokrajine. Na 12. ožujka 604. papa Grgur Veliki bijaše umro.

Iz svega ovoga slijedi, da je Maxim počeo biskupovati istom god. 598. Katolička Crkva ne može priznati jednoga biskupom, dok ga Papa izričito odbija, pa je začudno, što se, pro-

tiv toga opće priznatog pravila, ipak u Škematizmu Spljetske biskupije bilježi početak biskupovanja Maxima od onoga doba, od kad je bio god. 593. izabran za biskupa u Solinu i posvećen od biskupa dalmatinskih. Ovo je posvećenje bilo u istinu u svakom pogledu redovito, jer metropolita Solinski nije bio dužan dati se posvetiti od Pape, kao što ni onaj Milana i Akvileje, ali je za njegovo posvećenje trebala Papina privola.[95] A Grgur nije mogao niti smio da prizna Maxima; njegov izbor, kako vidjesmo, bio je obavljen silom i stoprv god. 598. postade pravim biskupom Solina, kada ga naime Papa prizna.

Iz ovoga se svom sigurnošću može ustanoviti, da od smrti Natala t. j. od god. 592. do 598., kad je Maxim bio priznat od Pape, ima se u Škematizmu Spljetskom ubilježiti interregnum ili sedis vacantia.

Zadnje iskopine Solinske nijesu nam ništa iznijele o biskupu Maximu, ali imamo jedan natpis iz Solina iz starije dobe, koji nam spominje ovoga biskupa i zove ga Archiepiscopus. Natpis glasi:[96] (Vidi Tabl. XXI.)

DEPOSITVS VITA MAXIMO ARCHIEPISCOPO.

Kako već na drugom mjestu rekosmo, ovo nam je nepobitni dokaz, da su Solinjani smatrali svoje biskupe — nadbiskupima. Biskupi Solinski bili su metropolite cijele Dalmacije, kako svjedoči spomenuto pismo Pape Zosima na biskupa Hesychija god. 418.[97] Ali u ono doba bijaše šira vlast nadbiskupa nego li metropolite.

Sa Maximom svršava serija Solinskih biskupa.

* * *

Prema znanstvenim načelima istaknutim u Uvodu, da ćemo se u Kronotaksi držati izvora prvoga reda, mogli bismo zaključiti ovu sa biskupom Maximom i produljiti njegovo biskupovanje do razorenja Solina, koje je povjesnički utvrgjeno, da se je

[95] Bull. Dalm. 1901. Suppl. I. str. 26. Doc. XI; Paschini, Sulle origini della Chiesa di Aquileia 1904. p. 4. — Bull. Dalm. 1906. p. 103.; 1907. p. 158. — Duchesne, Liber Pontif. P. CXXIX. Note 1. — Wisbaum o. c. p. 39.

[96] Bull. Dalm. 1892. p. 129.; 1900. p. 292. — Anal. Boll. 1904. p. 9. CIL. III. 13131.

[97] Kraus, Realencyclopaedie etc. I. p. 88.

zbilo oko godine 614 po Kristu.[89] Dakako da se godina smrti nadbiskupa Maxima može samo približno ubilježiti, jer nam o tome stari dokumenti ništa ne govore.

U istom Uvodu bilo je pak naglašeno, da ćemo se obazrijeti i na izvore drugoga reda, koji nam sami po sebi ne mogu pružiti sasvijem sigurnih podataka, ali ipak uzevši ih skupa na oko, mogu nam nekom vjerojatnošću istinu pokazati.

Govoreći o Glyceriju istakli smo, da pred njime i to neposredno, dolazi u Katalozima biskup Caesarius; rekli smo, da za opstojnost ovoga biskupa nemamo pozitivnih dokaza, ali da sama činjenica, što njegovo ime dolazi u sva čeriri Kataloga, i to u njihovu najstarijem dijelu, recimo u njihovoj jezgri, dovoljno je, da ga se ne izbaci na laku ruku iz kataloga solinskih biskupa.

Najstariji dio ovih kataloga, kako ćemo to dokazati u Opaskama o Katalozima, počimlje Dujmom, a svršava ondje, gdje se za prvi put spominju Natal i Maxim. Za ova dva zadnja znamo sigurno, da su biskupovali koncem VI. i početkom VII. v. U ovom najstarijemu dijelu, jezgri ima 23—24 biskupa.

Mi smo do sada govorili o svim biskupima, koji dolaze u jezgri svih četiriju Kataloga i to u svakome napose pod dotičnim imenima, izim Caesarija, o kome smo samo u tekstu raspravljali, jer nam izvori prvoga reda za nj ne jamče. Ali imamo opaziti, da nijedan Katalog ne svršava kronologiju solinskih biskupa sa Maximom, nego svi sa biskupom Teodorom. Jedno te isto svjedočanstvo iz četiriju raznih kataloga mora se uvažiti. Biskup, za kojega bijaše razoren Solin, bez dvojbe usjekao se je dobro u pamet ondašnjih ljudi, pa kada Katalozi jednoglasno bilježe pod njim razorenje Solina, tada bi se moglo i njega ubrojiti megju solinske biskupe. Jedina je poteškoća sa Tomom Arcidjakonom, koji na dugo govori o razorenju Solina, a ne kaže, da se je to zbilo za biskupa Teodora. Ali je opet opaziti, da on ne kaže, tko je tada bio biskupom Solina. A kako u ovomu, tako je Toma u opće veoma mršav u imenima Solinskih biskupa: on ih spominje samo četiri, i to Dujma, Glycerija, Natala i Maxima.[99]

Dakle i ako ne možemo svom sigurnošću ubrojiti megju solinske biskupe ni Caesarija ni Teodora, te nijesmo o njima

[98] Bull. Dalm. 1906. p. 268.: „Sull'anno della distruzione di Salona"; 1910. p. 136. sl.

[99] Thomas Archidiac. o. c. cap. III., V., VI.

kao takovim u Kronotaksi napose govorili, opet ne bi se moglo pravom prigovoriti onima, koji ih za takove smatraju. Mi ih ne izbacivamo sasvim, pak ćemo ih uvrstiti u našem Popisu, ali sa znakom upita.

A jer Teodora uzimljemo kao najzadnjega biskupa Solina, to se konac biskupovanja Maximova ne bi mogao staviti u god. razorenja ovoga grada. On je morao umrijeti prije godine 614. pa zato smrt Maximovu bilježimo oko godine 610., a Teodorovu 614., te bi on bio našao smrt u ruševinama svoga grada.

Napomenuti ćemo još i ona imena biskupa, koja dolaze bar u trim Katalozima, dakako u njihovu najstarijemu dijelu, u jezgri, a koje nijesmo ubrojili megju solinske biskupe.

Esychius dolazi po dva puta u Katalozima C. D. E. Dolazi i u Katalogu B., ali prvi put na četvrtom, a drugi na četrnaestom mjestu, dok u ova tri već spomenuta dolazi jedan za drugim. Mi znamo samo za jednog Esychija. Pošto u većini Kataloga dolazi Esychij jedan za drugim, to je temeljita sumnja, da je historični Esychij bio podvostručen, pa stoga držimo, da se ne može uvrstit u popis solinskih biskupa, nego samo jedan put. Iza biskupa Probina bilježe Katalozi B. C. D. Honorija i Damjana. Megju Maximom i Teodorom nose pak spomenuti Katalozi Frontinijana. Katalog E., koji je po svoj prilici najstariji, ne zna za ove zadnje biskupe.

Van jezgre, iza Teodora ima dosta biskupa, koji se više puta spominju, kao biskup Teodor pet puta, Ivan šest puta, Petar pet puta, Maxim četiri puta itd. Ova se imena nalaze samo u Katalozima B. C. D. Katalog E. iza Teodora nosi odmah Ivana Ravenjanina, prvog spljetskog nadbiskupa, za kojim slijedi praznina od jedno dvijesto godina.

Na sve ove biskupe, koji se nalaze izvan jezgre, ne možemo se nimalo obazirati.

I ovim bismo mogli ovu radnju zaključiti. Nego smatramo potrebitim reći malo riječi o jednom biskupu — chorepiscopus — koji nije u Solinu biskupovao, nego u okolici, te bio u Solinu pokopan; Solinske iskopine izniješe njegov sarkofag na vidjelo, a to je:

Eugraphus Chorepiscopus,

Biskup Eugraphus poznat nam jedino iz njegova nadgrobna natpisa, uklesana na sarkofagu, koji i sada leži u kon-

fesiji cemeterijalne bazilike na Manastirinama. Natpis glasi:[100] (Vidi Tabl. XXII.)

DEPOSITIO EVGRAFI
CHORE EPISCOPI D. X. K.
NOVEMBRES.

Ovaj biskup morao je živjeti prije nego je bila podignuta velika bazilika na Manastirinama, jer se nalazi njegov sarkofag ispod donjega praga ulaza u lijevi brod bazilike. Pošto je ova podignuta u dobi od god. 431. do 500. po prilici, to je sigurno Eugraf morao umrijeti prije te dobe, ali ne mnogo prije. Ne samo da nas paleografija natpisa nuka da ne idemo ispod IV. v., da li nas na to uoblašćuje i sama formula natpisa. Natpis počimlje sa DEPOSITIO, a ovaj izraz počeli su kršćani rabiti koncem III. vijeka i to samo u Rimu, po pokrajinama počelo se nešto kasnije. Najraniji datirani natpis u Solinu sa DEPOSITIO jest iz god. 359.—360.[101] Imademo DEPOSITUS kod biskupa Primusa, koji je nešto raniji, ali opet iz prve četvrti IV. v. Uzevši u obzir sve ovo i vrst slova može se ustanoviti, da je Eugraphus živio V. vijeka.

Eugraphus, kako već kazasmo, nije bio biskup Solina. To nam veli sam natpis, koji kaže, da je on bio Chorepiscopus. Tako se nazivlju oni biskupi, koji su van grada — *ἐν χώρᾳ ἐπίσκοπος* — vršili svoju vlast. Nije ovdje mjesto da govorimo o vlasti ovih biskupa, da istaknemo kako nje nalazimo još u III. vijeku, kako je malo po malo njihova vlast padala, te napokon potpuno spala pod onu biskupa bližnjega grada i kako se na taj način širila vlast metropolita, a ograničivala ona chorepiscopa.[102] Jedan od tih, nazovimo ih nižim biskupima, bijaše i naš Eugraphus. To je sve što o njemu znamo.

Istočni Menologiji spominju na 10. decembra ime jednog Eugrafa zajedno sa mučenicima Menom i Hermogenom,[103] koji je zadnji bio po Martyrologium Hieronymianum solinski mučenik.

[100] Bull. Dalm. 1884. p. 17. 1900. p. 102. sl; CIL. III. 9547. — Zeiller, le Chorevêque Eugraphus u „Revue d' histoire écclesiastique" 1906. p. 27. sl.

[101] Bull. Dalm. 1900. p. 277.

[102] Gillmann, Das Institut der Chorbischöfe im Orient, München 1903. p. 50 sl. — Paschini, Note sull'origine della chiesa di Concordia della Venezia ecc. (Memorie storiche Forogjuliesi 1911.) p. 11 Nota 3.

[103] Anal. Boll. 1899. p. 406. — Bull. Dalm. 1900 p. 102.

Ali su ova Menologija tako u ovom pogledu zamršena, da nije moguće ustanoviti po njima ništa jasna i konkretna.[104] Svakako Chorepiscopus Eugraphus ne bi mogao biti mučenik, jer ne samo što je on morao živjeti u doba mira, da li na njegovu nadgrobnom natpisu nema o tomu spomena, što ne bi bilo izostalo, da je on doista taki bio. Ova tri imena ovako spojena u istočnim Menologijima na 10. decembra, a sva su tri imena i solinska, zadala su i zadati će do konačnog rješenja dosta muke hagiografima.[105] Za preko tri vijeka crkvene hierarhije u Solinu nismo mogli historično utvrditi, prama rezultatima današnjega povjesničkoga istraživanja, nego samo dvadeset, dotično dvadeset i dva biskupa. Lako da ih je bilo više. I mi smo uvrstili dvojicu u popis solinskih biskupa. Ako pogledamo n. pr. Škematizam Spljetske biskupije vidjet ćemo, da u obilatih devetsto godina, od g. 1000 do g. 1910., nije u Spljetu biskupovalo nego šezdeset i šest biskupa. Na svako trista godina otpada ih po dvadeset i dva. Nebismo imali dakle biti daleko od istine, kada bismo ostali i na samih dvadeset biskupa u Solinu za razdoblje od nešto više od trista godina. Nadati se je, da će valjda daljne iskopine ili kakva druga otkrića s vremenom popuniti i ove praznine, koje sada uvigjamo u našoj Series, a koje su najveće polovicom V. vijeka. Ali već s ovim brojem biskupa, povjesnički utvrgjenih, može crkva solinska biti veoma zadovoljna. Ako pogledamo biskupe po ostalim biskupijama Dalmacije kroz spomenuto razdoblje, za koje znamo da su već u to doba opstojale, vidjet ćemo, da za svaki vijek nijesu poznata nego dva ili tri biskupa. Ako pak bacimo pogled van Dalmacije, n. pr. na Akvileju, Padovu, Veronu i na druge gradove znamenitije od Spljeta i Solina, osvjedočiti ćemo se, da od god. 300. do 600. ne mogu ni oni da popune sve praznine u kronotaksi svojih biskupa. Ove biskupije mogu nabrojiti daleko manje biskupa nego li solinska. Ovi su podatci uzeti za prispodobu iz Gamsa,[106] koji nije sastavio strogo kritično popis biskupa katoličke crkve, nego ih samo pokupio po Škematizmima raznih biskupija. Kada kritika prorešeta kronotaksu njihovih biskupa, tada će ovi još otančati

[104] Martyrol. Hieronym. ed. Duchesne et De Rossi p. (46).

[105] Delehaye u Anal. Boll. 1899. p. 405. sl. — Bull. Dalm. str. 103. sl. — Anal. Boll. 1904. p. 14 si.

[106] Gams P. B. Series Episcoporum Ecclesiae Catholicae. Ratisbonae 1873.

i biti još redji nego li smo mi povjesnički ustanovili za Solinske biskupe. Crkva Solinska može se dakle pravom ponositi, što je uspomena tolikih njezinih biskupa do nas doprla, čime se ne mogu pohvaliti mnogi odličniji gradovi nego li je bio Solin.*

(Svršit će se.)

*) Priglavljujući dakle kronotaksu dodajemo prema ovoj radnji u prilogu A Popis solinskih biskupa.